

A MAGYAR KULTÚRA KÜLHONI NÉPSZERŰSÍTÉSÉNEK SZOLGÁLATÁBAN

Beszélgetés Ujváry Gáborral, a Balassi Bálint Intézet főigazgatójával

UJVÁRY Gábor magyar irodalom–történelem–levéltár szakon szerzett diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a történettudomány kandidátusa. Fő kutatási területe a két világháború közötti kulturális és tudományos kapcsolatok története, különös tekintettel a külföldi magyar kulturális intézetekre. 1994-től 1998-ig a bécsi Collegium Hungaricum igazgatóhelyettese, majd 2000-tól 2002-ig tudományos igazgatója. A 2000-ben újjraalapított – 1920 és 1948 között már működő – bécsi Magyar Történeti Intézet első igazgatója. 1998 és 2000 között a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában a nemzetközi kapcsolatokért és művészetekért felelős helyettes államtitkárság főosztályvezetője. Jelenleg a 2002. január 1-én, az oktatási miniszter által alapított Balassi Bálint Intézet főigazgatója. Ujváry Gáborral a magyar kultúrát külföldön képviselő intézményrendszeréről, a magyarságtudomány múltjáról, valamint a Balassi Bálint Intézet és a Szépirodalmi Figyelő együttműködéséről beszélgettünk.

– Hogyan alakult úgy, hogy történészként éppen a magyarságtudomány külföldi intézményrendszere került érdeklődése középpontjába?

– Édesapám – Ujváry Lajos festőművész – barátai kapcsolatai révén gyakran látogattak el hozzánk a népi írók mozgalmanak tagjai – gyermekként rendszeresen találkozhattam Tamási Áronnal, Szabó Pállal és Féja Gézával is. Következésképpen már gyermekkoromtól fogva kultúraközelben éltem, mégpedig úgy, hogy a nemzeti értékek kerültek érdeklődésem középpontjába. Egyetemistaként a két világháború közti kulturális és tudománypolitikai külkapcsolatok, valamint az állami ösztöndíjak története felé fordult az érdeklődésem. Megírtam többek között a bécsi Collegium Hungaricum és az ugyancsak bécsi Magyar Történeti Intézet, a Római Magyar Akadémia, a berlini Magyar Intézet és az ottani Collegium Hungaricum történetét, valamint Klebelsberg Kuno tudománypolitikai elképzeléseinek alakulását. Jelenleg Hóman Bálint kultúrpolitikai tevékeny-

sége foglalkoztat – erről egy monográfiát készíték elő –, emellett egy köteten dolgozom, amely Bécs magyar emlékeiről szól.

A külföldi magyar kulturális intézetek létrehozásának gondolata Fraknoi Vilmostól ered, aki 1895-ben megalapította a Római Magyar Intézetet, az első ilyen jellegű magyar intézményt. Majd az 1910-es évek végén a kiváló, német származású magyar tudós és kultúrpolitikus, minden idők egyik legtehetségesebb magyar tudományos menedzsere, Gragger Róbert fogalmazta meg azt a gondolatot, hogy szükség van olyan külföldi intézményekre, amelyek nem csupán nyelvünket és irodalmunkat oktatják, hanem egész kultúránk múltjának és jelenének népszerűsítését vállalják. A hungarológia elnevezés is Graggertől ered. Az első hungarológiai intézetet a berlini egyetemen hozta létre 1916-ban, amelyet akkor is tovább tudott fejleszteni, amikor az ország harmadára csonkítását követően az addigi államnemzet fogalmával szemben a kultúrnemzet eszméje került előtérbe. Munkáját – felismervén a legjobb értelemben vett kulturális és tudományos propaganda beindításának fontosságát – Klebelsberg Kuno karolta föl, a külföldi magyar tanszékek és lektorátusok rendszerének kialakításával. A hungarológiai intézményhálózat Hóman Bálint kultuszminisztersége alatt nyerte el végleges formáját.

– Amelyet 1945 után néhány esztendő leforgása alatt szétzüllesztettek.

– Így van. A kommunista hatalomátvétel után a hungarológia fogalmát folyton a hungarizmussal mosták össze, és a szomszédok „érzékenységének” tiszteletben tartása fontosabbá vált, mint saját érdekeink s értékeink védelme. Ezt követően az 1949-ben alapított Kultúrkapcsolatok Intézete határozta meg a kulturális és tudományos diplomáciát, amely ezután szinte kizárólag Kelet-Európa irányába tájékozódott. Nyugat-európai országokba csak 1964-től kaphattak magyarországi tanárok kiküldetést. A magyarság kultúrájának külhoni képviselését a hetvenes és nyolcvanas években személyes érdekektől áthatott, koordinálatlan, elaprózott „intézményrendszer” látta el.

– Milyen út vezetett végül a hungarológiai intézményrendszer egységessüléseiig?

– Az Oktatási Minisztérium 2001 folyamán a hungarológiával kapcsolatos állami feladatvállalások tisztázása végett egyeztetésekbe kezdett az általa létrehozott Hungarológiai Munkabizottsággal. A bizottság Gragger elképzeléseihez visszanyúló feladat-meghatározása

a következő volt: „a magyar nemzettel kapcsolatos minden kultúrhagyomány, annak megőrzése, fejlesztése”, valamint „tágabb értelemben az e területre vonatkozó tudományos ismeretek oktatása és megismertetése a külföldiek és a külföldiek hungarológia-oktatását hivatásul választó hazai szakemberek számára”. Nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországnak is szüksége van egy olyan típusú, jól szervezett intézményre, amely a Goethe Intézethez, a British Councilhoz vagy a Francia Intézetekhez hasonlóan a magyar nyelv, valamint az általánosabb értelemben vett magyar kultúra terjesztésével, s így a minél kedvezőbb országgép kialakításával foglalkozik. Az Oktatási Minisztérium e célból alapította meg 2002. január 1-én a Balassi Bálint Intézetet, amely a közel fél évszázados múltra visszatekintő Magyar Nyelvi Intézet és az 1989-ben alapított Nemzetközi Hungarológiai Központ jogutódjaként működik.

– *Melyek az intézet legfontosabb feladatai?*

– A Balassi Bálint Intézet segítséget nyújt a Magyarországon tartózkodó nem magyar anyanyelvűek magyar nyelvi és magyarságismereti oktatásában, az állami ösztöndíjas külföldiek szaktárgyi, informatikai felkészítésében. Mindemellett ellátja a határon túli magyarok oktatásával és a magyar nyelv ápolásával kapcsolatos feladatokat, és részt vesz a határon túli magyar és magyar nyelvet oktató pedagógusok továbbképzésében. Ezen kívül fontos feladatunk a magyar nyelv és kultúra, valamint a magyarságismeretek külföldi oktatásának és kutatásának előmozdítása, valamint a meglévő külhoni kultúrkapcsolatok ápolása, fenntartása, és újabbak létrehozása; hungarológiai ösztöndíjrendszer alapítása és működtetése, illetve a külföldi magyar tanszékek vendégtanárainak és lektorainak kinevezése, munkakörülményeik biztosítása, ottani tevékenységük segítése és támogatása..

– *Mit vár ön a Balassi Bálint Intézet és a Szépirodalmi Figyelő együttműködésétől?*

– Intézetünk feladatkörének fontos része az együttműködés a határon túli magyar műhelyekkel, amelyek nagy része irodalmi jellegű. A Balassi Bálint Intézet képes arra, hogy a Szépirodalmi Figyelőt az Oktatási Minisztérium segítségével eljuttassa a határon túli magyar szervezeteknek és intézeteknek, később a felső- és középfokú oktatási intézményeknek, könyvtáraknak és szervezeteknek is. Persze mindez nem csupán a lap, hanem az Intézet számára is előnyös: a folyóirat ré-

vén eljuthatnak hirdetéseink ahhoz a közönséghez, amely érdeklődik a Balassi Intézet munkája iránt. Mindemellett a Szépirodalmi Figyelő, azáltal hogy – az egykori Látóhatárhoz hasonlóan – reprezentatív válogatást nyújt a határon túli és inneni szépirodalmi folyóiratok széles kínálatából, még egy nagy gondunk megoldására lehetőséget nyújt. Tudniillik komoly nehézségekkel jár ellátnunk folyóiratokkal nyugat-európai és tengerentúli partnerintézeteinket. A Szépirodalmi Figyelő léte lehetővé teszi, hogy egyetlen folyóirat révén nyújthassunk széles körű tájékozási lehetőséget a külföldi közönség számára a kortárs magyar szépirodalom és folyóirat-kínálat terén.

HAKLIK NORBERT